

ПРОСТОРОВЕ ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ВІЙНИ

Найсерйознішим викликом для України з моменту відновлення її незалежності стало повномасштабне вторгнення Російської Федерації. Зокрема, війна загострила проблеми забезпечення стійкості регіонів та громад. Хід бойових дій виявив міцність та ефективність горизонтальних зв'язків в українському суспільстві. У той час як обласні та районні військові адміністрації та обласні ради зосереджені на вирішенні питань збройної боротьби з агресором, значна частина тягаря війни лягає на територіальні громади. Окрім збирання і доправлення волонтерської допомоги, прийому і розселення вимушених переселенців, місцеві ради зосереджуються на підтримці бізнесу та забезпеченні функціонування місцевої економіки і життєдіяльності населення.

Реформа децентралізації в Україні, підтримана європейськими традиціями місцевого самоврядування та міжнародною допомогою, вважається однією з найуспішніших за останні вісім років. Її успіх визнано міжнародними партнерами. Проте, через російське вторгнення, урядові плани на 2022–2025 рр., спрямовані на стійкий розвиток регіонів і територіальних громад, зазнали змін, і процес децентралізації був призупинений у деяких напрямках через потребу реагувати на умови воєнного часу.

21 лютого 2022 року на Національному форумі «Безпечні та спроможні громади майбутнього» під патронатом Президента України підбито підсумки першого етапу реформи децентралізації. Розглянуто питання виконання рішень РНБО, розвитку громад та безпеки, а також розбудови системи національного спротиву. Організаторами форуму виступили РНБО України та Асоціація малих міст України. За три дні після форуму почалося широкомасштабне вторгнення Росії, що поставило перед територіальними громадами нові виклики. Вони включали відсіч окупантам, матеріально-технічне забезпечення територіальної оборони, організацію евакуації та прийом внутрішньо переміщених осіб. У відповідь було змінено управління на регіональному й місцевому рівнях, створено військові адміністрації для адаптації до воєнних умов [1].

В умовах безпрецедентних загроз світовій демократії, спричинених російським нападом, територіальні громади в Україні демонструють, що розширення компетенції місцевого самоврядування є виправданим кроком. Система управління воєнного часу забезпечила стійкість на регіональному і місцевому рівнях. На вільних територіях громади стали основою для забезпечення стійкості тилу та соціальної стабільності. Стійкість громад, що опинились під тимчасовою окупацією після 24 лютого, сприяла швидшому відновленню після деокупації.

Виділимо основні групи найбільш суттєвих ризиків просторового розвитку територіальних громад, що виникли внаслідок війни і можуть прямо або опосередковано впливати на цей процес: економічні, інституціональні, демографічні та екологічні.

Економічні ризики включають звільнення працівників, що може призвести до зростання рівня прихованого безробіття в громадах, а також проблеми у функціонуванні підприємств. Ці проблеми пов'язані з припиненням їх діяльності, наявністю логістичних труднощів, втратою кваліфікованих кадрів через міграцію та мобілізацію працівників і т.д.

У групі інституціональних ризиків для просторового розвитку територіальних громад виділяється низка чинників, які гальмують їх розвиток. Один з таких ризиків полягає у прийнятті на державному рівні нормативно-правових актів, що можуть створити перешкоди

для розвитку громад. Наприклад, після початку війни внесено зміни до Постанови КМУ від 9 червня 2021 р. № 590, яка встановлює черговість здійснення платежів органами Казначейства. Це обмежило можливість використання коштів місцевих бюджетів для розвиткових проєктів. В результаті деякі громади, які мали стабільні джерела доходів, сформували профіцитні бюджети, хоча могли би спрямовувати кошти на розвиток своїх територій. Ще одним значущим інституційним ризиком для розвитку територіальних громад є відсутність комплексних планів просторового розвитку. Ще до початку війни, органи місцевого самоврядування стикалися з проблемами у формуванні комплексних планів просторового розвитку, які зі зростанням напруги від війни стали ще більш актуальними.

Демографічні ризики стали важливою проблемою для розвитку територіальних громад у зв'язку з воєнним конфліктом. Ці ризики включають зміни в кількості та структурі населення через людські втрати, міграційні процеси та мобілізацію населення до Збройних сил України. За експертними оцінками, незворотні людські втрати України лише за рік від початку війни становлять значну кількість цивільних та військових осіб. Міграційні потоки також вплинули на розміщення внутрішньо переміщених осіб (ВПО) у різних регіонах, що створює ризики соціальної напруги між ВПО та місцевими жителями. Для врегулювання цих конфліктів, органи місцевого самоврядування вживають заходів, таких як сприяння забезпеченню ВПО житлом і робочими місцями, організація спільних культурних і просвітницьких заходів тощо.

Екологічні ризики просторового розвитку в Україні в значній мірі були пов'язані як з природними, так і з техногенними загрозами. Природні ризики включають посухи, повені, зсуви гірських порід тощо, тоді як техногенні - забруднення навколишнього середовища внаслідок діяльності людей та підприємств. Війна в значній мірі поглибила екологічні проблеми, зокрема в прифронтових регіонах та тих, які були під окупацією. Навіть у тих громадах, де не велася активна бойова діяльність, сталися постійні артилерійські обстріли. Минування територій, особливо у відділених зони окупації, ускладнює повернення земель у сільськогосподарське використання та підтримку постраждалих громад. Наявність великої кількості вибухонебезпечних об'єктів на території України створює серйозні екологічні загрози. Навіть після закінчення конфлікту процес розмінування буде тривати довго. Поруч з цим, руйнування дамби на Каховській ГЕС спричинило серйозні екологічні та економічні проблеми, включаючи затоплення сільськогосподарських угідь та втрату рибних ресурсів.

Ризики просторового розвитку в Україні включають у себе проблеми, пов'язані з функціонуванням підприємств на рівні громад. Це виникає через те, що підприємства є ключовими генераторами вартості та джерелом доходів для державного та місцевих бюджетів. На тлі війни виникають численні виклики для бізнесу, такі як призупинення діяльності, логістичні проблеми, втрата ринків збуту, руйнування майна, зменшення попиту та мобілізація працівників. Для підтримки підприємств впроваджуються державні та регіональні програми, включаючи програму релокації підприємств до безпечних регіонів. Проте однією з найбільших втрат у результаті конфлікту є масова міграція кваліфікованих працівників за кордон, зокрема, ІТ-спеціалістів та працівників сфери охорони здоров'я. Це може стати серйозним викликом для відновлення економіки після завершення конфлікту.

Перелік посилань

1. Місцеве самоврядування як чинник стійкості тилу : аналіт. доп. / [В. Г. Потапенко, В. О. Баранник, Н. В. Бахур та ін.] ; за ред. В. Г. Потапенка. – Київ : НІСД, 2023. – 54 с. – <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.02>